

Thú chơi gà

LÊ HUY OANH

NÓI là họ thân-thiết với nhau c chưa đúng hẳn. Phải nói là họ mẹ nhau. Họ gồm năm, bảy người trong số có cha tôi. Hầu như không ngày nào nhà tôi thiếu những ông khách quý ấy. Có người đến ăn ngủ ở nhà tôi hàng tuần lễ. Chuyện trò thường nổ như pháo ran và ít khi ra ngoài vấn đề gà chơi. Nhưng ý hợp tâm đầu với cha tôi hơn cả là cụ lang Chim. Tình bè bạn nồng đượm giữa hai ông Bá Nha và Tử Kỳ ở bên Tàu ngày trước chắc cũng chẳng hơn được sự giao tế mật thiết giữa cha tôi với cụ lang Chim. Gần như ngày nào hai cụ cũng gặp nhau. Hoặc cha tôi đến nhà cụ, hoặc cụ đến nhà cha tôi. Cụ lang đã qua đời từ sáu, bảy năm nay nhưng hình bóng cụ vẫn còn rõ rệt nguyên vẹn trong óc tôi.

Tôi còn nhớ những buổi cha tôi đứng trước cửa mong ngóng cụ hết như một chàng si tình mong ngóng người yêu. Khi thấy bóng cụ, vầng trán cha tôi sáng hẳn lên vì vui mừng. Hai người bạn già ngồi xếp chân vòng tròn trên tấm phản gụ, cạnh bình trà Chính thái thơm ngát. Chuyện trò giữa hai người sôi nổi ngay từ phút đầu.

Có một lần, hai bên vừa chào nhau, chưa kịp phân ngôi chủ khách, cha tôi bỗng hơi sụ mặt xuống, than thở với cụ lang :

— Rủi quá cụ ạ, con Tía Vía của tôi hôm qua nhảy từ nóc bu xuống, bàn chân trái đụng phải một hòn đá nhỏ thành thử hôm nay thỉnh thoảng nó đứng co chân trông thương quá...

Rồi cha tôi chuyển giọng, ánh mắt thoáng tia giận dữ :

— Trẻ nhà tôi chúng hư quá, không biết đứa nào nhặt đá về bỏ ở sân cát. Tôi tra hỏi nhưng chúng nó sợ không đứa nào dám nhận cả. Đứa nọ đổ tội cho đứa kia...

Đến đây, giọng cha tôi dịu lại :

— Không biết có sao không cụ nhỉ? Tôi hơi lo ngại, vì chắc cụ còn nhớ

trước kia con Xám Bốn Kỳ của tôi cũng chỉ vì một sự rủi ro như vậy rồi bị *lậu đờ*, chữa không khỏi đành phải để đập mái. Giá nó không lậu đờ (sưng chân) còn ăn (thắng) nữa. Độ của nó đẹp lắm mà.

Mặt cụ lang cũng thoáng nét lo ngại khi nghe những lời than thở của cha tôi. Cụ nói :

— Chết thật, chết thật, gà sắp ra sỏi rồi sao lại gặp rủi như vậy được. Phải xuống sân xem nó thế nào chứ. Chiến tướng của mình sắp giáp trận mình phải cẩn-thận lắm mới được.

Thế là hai cụ lật đật xuống sân để thăm bệnh « ông » Tía Vía. Tôi lóc cóc đi theo. Ông Tía Vía đứng sừng sừng trong bu, cái cần (cổ) đồ trần trụi dựng thẳng, bộ mặt nhỏ choát ghé ghé nghiêng nghiêng có vẻ anh hùng lắm. Tên hán là Tía Vía vì bộ mã hán màu đỏ tía, và hán sỏ trường lối đòn vĩa, nghĩa là chuyên lườn cổ vào cánh địch thủ mà đá thốc lên. Đòn vĩa có công dụng làm tiêu thiệt ngực và cạnh sườn, đồng thời làm sã cánh địch thủ. Bị nhiều đòn vĩa, con gà sẽ bị mất dần sức thăng bằng, đòn đánh sẽ kém tin (trúng) kém mạnh. Đòn đánh có nhiều loại, tỉ như đòn *đấm* là bấu mạnh vào khúc dưới cần hoặc vào lưng kẻ thù rồi đá thốc khoắn vào ngực ; đòn *mé* là đứng bên tổng khoắn vào mặt ; đòn *dọc* là đứng trước địch thủ đá vào cần hay vào mặt. Thường thường gà phải bấu chặt mỏ vào thịt địch thủ rồi mới đá. Đánh đòn mé hay đòn dọc đều phải cán vào mặt hay vào đỉnh đầu chỗ mào đã bị xén. Nếu mổ vào hầu, đá vào hầu thì đó là đòn *hầu*. Cũng có những đòn chỉ có đá mà không cán, kêu là đòn *buồng*. Thường những khi bị đánh mất mỏ hoặc cầm mỏ, gà phải dùng đòn *buồng* để trả lại đòn. Nhưng nếu gân cốt còn bền-bĩ, gà mới có thể xử dụng đòn *buồng*. Giống gà mỗi khi đá át phải tung cả hai chân chứ không thể có những đòn *độc cước* như

loài người. Chúng là loại chuyên xử dụng lối đá song phi.

Cha tôi và cụ lang ngồi chòm-hồm bên chiếc bu nửa ngám-nghĩa ông Tía Vía. Trông hán vẫn mạnh khỏe như thường, nước da đỏ gay đỏ gát, hai cánh khép chặt, đôi khoắn (ống chân) đầy vẩy bóng, có võ trang hai màu cựa nhọn. Mát hán hơi nhỏ vừa sắc-sảo vừa gườm gườm. Thằng này vóc bộ đẹp, coi tốt tướng quá. Hán có đủ vẻ của một con gà hay :

Đầu công, mình cóc, mắt hạt trai

Đùi dài, khoắn ngắn chàng sợ ai

Dáng đi của hán mới thật đẹp. Hán bước xiên một chút, mình hơi né sang một bên, trông đặc vẻ con nhà giồng giời. Hán có cái vẻ điềm tĩnh khoan thai của người quân tử, của đấng trượng phu. Cái dáng đi này quý lắm. Há đã chẳng có câu *thứ nhất bốc cát ném ra, thứ nhì lắc mặt, thứ ba né mình* đấy hay sao? Gà né mình là loại gà có những đòn đánh rất nặng, khi giao tranh chỉ cần đánh năm bảy đòn là đủ chiếm phần thắng. Năm ngoái hán đã hạ con Cáp Tô Văn bằng mấy đòn vĩa mạnh không kém gì những đòn phát ra từ cây kích lợi hại của Tiết Nhân Quý. Không hiểu sao người ta không đặt tên cho hán là Tiết Nhân Quý mà vẫn cứ gọi tên hán là Tía Vía. Ý hán người ta mặc nhiên công nhận rằng dưới gầm trời Việt Nam này hán là tay xử dụng đòn vĩa cừ khôi nhất? Hán còn nổi tiếng gan lì và rất mực chịu đòn. Trong cuộc giao chiến lần đầu, hán đã gặp con Điện Quang ở Nghệ an ra Hà nội để bác phạt. Con này quả không hổ với cái tên Điện Quang. Ý xử-dụng đòn né nhanh như chớp và có thể đánh thông luôn hàng chục đòn một lúc, mà đòn nào cũng tin như dấn khoắn vào mặt đối thủ. Trong ba bốn hồ đầu, Điện Quang tấn công như vũ bão khiến Tía Vía bị lệch cần và híp mang bên trái. Những người bên phe Điện Quang cười khoái trá và

reo hò ầm ỹ. Tôi còn nhớ cái ông văn sĩ Lý Ngọc Hưng, chuyên viết truyện kiếm hiệp, vốn tính điềm đạm trầm lặng mà hôm đó thỉnh-thoảng cũng nhấp nhồm cười la thích trí. Trong khi ấy những người bên phe Tía Vía ngồi im lặng vì tức bực và thẹn thườn. Con Điện Quang chắc được tám phần mười vì suốt sáu, bảy hồ nó nắm vai chủ động. Tía Vía đau lắm nhưng nhất định đứng lì chịu đòn chứ không chạy.

Nó cũng có trả lại đòn nhưng rất ít, phần vì bị đau, phần vì chậm chạp hơn bị đối thủ quá nhanh cướp hết đòn. Sau hồ thứ tám, được uống chút mật gấu và được chữa cẩn thận, Tía Vía tỉnh táo hơn. Vào khoảng giữa hồ thứ chín, Tía Vía lần mò cán chặt vào đầu cánh bên trái Điện Quang, tung lên một đòn via mạnh đến nỗi Điện Quang ngã nhào về phía sau, dộc mạnh dít xuống nền đất. Điện Quang giãy dụa vùng dậy nhưng chưa kịp đứng vững đã bị Tía Vía mổ vào mặt phồng vút một đòn mé. Đôi khoản rấn như sắt của Tía Vía chặt vào cần Điện Quang. Con gà Nghệ An kêu lên một tiếng đau đớn, chạy vùng ra đến nửa thước tây, lá hân cần xuống. Đến lượt những người bên phe Tía Vía vỗ tay reo hò ầm ầm. Nhờ hai đòn hiểm độc ấy, Tía Vía chuyển bại thành thắng, cướp lấy thế chủ động. Đến hồ thứ mười ba, Điện Quang không chịu nổi đòn, kêu quang quác rồi chạy bay khỏi đấu trường.

Ông Tía Vía oai đông ấy chiều nay vẫn đứng trong bu nửa trước mặt hai cụ già đang ngắm nghía hấn và lo sợ vì bàn chân đau của hấn. Thật ra chân hấn có đau đớn gì lắm đâu. Hấn vẫn đi quanh quất trong bu rộng, và bước đi không có chút gì khó khăn ngưng ngập hết. Hai ông cụ chăm chú ngó hấn, âu sầu hốt hoảng vì hấn nhưng hấn không thèm nhận biết sự ưu ái ấy. Hấn vênh mặt nhìn trời xanh hoặc

chuyển thân mình quay phải, quay trái, đảo trước đảo sau. Đôi lúc hấn khe đập đầu vào bu, khe xĩa hân bộ mổ ra ngoài mắt nứa. Cả thân thể hấn toát ra một sức sống thừa thãi. Không được gần gà mái lại ăn nhiều chất bổ và tập luyện luôn luôn ắt hẳn ông Tía Vía phải thành lực sĩ. So sánh tôi với ông Tía Vía, có lẽ hấn sừng hơn tôi. Hấn được chăm sóc từng li từng tí. Lương thực gồm toàn loại thóc mẩy, kèm thêm lòng đỏ trứng gà, lươn, thịt bò, rau tươi, cao hổ cốt, cao ban long... Không những thế tôi còn phải hầu hạ hấn như một gà tiểu đồng hầu ông hoàng tử. Trước hết tôi giữ nhiệm vụ chăn gà. Mỗi tuần lễ đôi ba lần, theo lệnh cha tôi, tôi ôm con Tía Vía tới thả cỏ ở bờ sông Hồng Hà cách xa nhà nửa cây số. Ý các cụ muốn con Tía Vía được thoải mái, thoải mái hơn. Giăm hăm nó trong sân nhà mãi e nó cuồng căng. Thằng tôi ngồi bên bãi cỏ gác thằng gà. Thằng gà sung sướng trong khi thằng tôi khổ. Gác gà ắt phải bớt giờ đi chơi hay giờ học hành. Vì vậy đôi khi tôi cũng căm ghét con Tía Vía. Chỉ ghét suông thôi chứ không dám làm gì hấn cả, không dám hành hạ hấn hay phũ phàng với hấn. Hơi động vào hấn mà cha tôi biết thì nếu không bị bạt tai, ắt hẳn tôi cũng bị cha tôi mắng nhiếc. Cha tôi cũng thương tôi lắm chứ, chắc chắn là thương tôi hơn con Tía Vía, nhưng không phải vì thế mà tôi được quyền hành hạ con gà quý báu của Người. Vả chăng, tôi hại ngầm con Tía Vía thì có ngày cả nhà tôi hết tiền mua gạo. Mỗi lần gà chiến của cha tôi ra trận ngoài sỏi, nhất là con gà nào thật kết, cha tôi đánh cá rất lớn, có thể là dộc hết túi và đôi khi còn vay thêm tiền của bạn bè.

Ngoài việc chăn gà, tôi còn phải phụ tá cha tôi trong việc chăm sóc gà. Sửa soạn cho một con gà ra trận tốn biết bao công phu: xén cát bộ mã, xoa rượu thuốc, vắn, chạy lồng, đi hơi, cm bóp...

có rất nhiều công việc tỉ mỉ, nghiêm khê, phiền phức như vậy. Văn gà là cho nó đá thử với một con gà khác trong dăm ba hồ để nó dạn đòn, cứng cáp thêm. Nếu gà có cựa nhọn thì khi vắn phải bịt cựa lại để khỏi hại gà và tránh những sự rủi ro. Chạy lồng là nhốt một con gà trong hai chiếc bu (lồng) lớn nhỏ chụp vào nhau, rồi thả một con bên ngoài cho chạy: giống gà chơi hề ngó thấy nhau là hực hực liền. Con trong hực hực với con ngoài, con ngoài muốn đánh con trong, nhưng vì vướng hai chiếc bu nên chúng không làm gì nhau được. Con ngoài đành lồng lộn chạy quanh bu trong khi con trong cũng xoay theo. Chạy như vậy nhiều, gân cốt sẽ cứng cáp, dẻo dai hơn, sức lực sẽ dồi dào hơn. Điều cần thiết là khoảng cách giữa cái bu nhỏ ở trong, cái bu lớn ở ngoài phải xa đủ để hai con không thể xĩa mổ nhau được. Một khi chúng xĩa mổ nhau thì cả hai con có thể hư mỏ. Gà chơi mà hư mỏ thì hết hồng ra sỏi.

Đi hơi hai con gà là lấy bao vải hoặc bao da bịt mỏ chúng lại rồi thả chúng ra cho quần thảo xuống với nhau. Vì mỏ bị khớp nên chúng không mổ nhau được, do đấy không đá được, chỉ thỉnh thoảng tung một đòn buồng thôi. Đi hơi như vậy gà sẽ kín hơi, lúc giao-tranh lâu bị mệt.

Gà vắn xong hoặc dự trận về cần được om kỹ càng. Dụng cụ cần thiết để om gà gồm một nồi đất đựng nước tiểu có pha chút rượu thuốc, và một túi vải miệng thắt giầy, bên trong dòn đầy nghệ già nhỏ và rau ngải cứu. Bỏ túi nghệ vào nồi nước tiểu đun sôi mà ninh. Khi túi nghệ nóng thấu, lòi nó ra đặt vào hai mảnh ván ép thật chặt cho kiệt nước tiểu, rồi cầm túi ép vào những thương tích của con gà để các thương tích chóng lành lặn. Gà được om như thế mau khỏi lắm. Khi các vết đau bắt đầu tróc vẩy, người ta thôi không om nữa, nhưng vẫn tiếp-tục xoa rượu thuốc

cho gà, để da thịt nó đỏ và săn chắc thêm, gân xương nó cứng bền thêm.

Đại để lối tập duyệt săn sóc gà chọi là như thế. Tuy nhiên tùy theo từng phe, từng miền, hoặc tùy theo sáng kiến của mỗi cá nhân, sự chăm nuôi có thể khác nhau chút ít về phương pháp cũng như về vật dụng.

Trong giới nuôi gà, cụ lang Chim vốn là tay cừ khôi, đã từng có những con gà khét danh một thời như con Ô Năm Kỳ, con Xám Nhật Nguyệt, con Mơ Bốc Cát, con Tia Li. Mỗi lần cụ ra sới, dân nuôi gà đều kính nể cụ. Ai có gì thắc mắc thường đến vấn kế cụ.

Cụ lang mê gà chọi lắm. Ngoài những giờ xem mạch bốc thuốc cụ chỉ ngồi ngắm gà hoặc chăm sóc gà. Nhà cụ có tới sáu bảy con gà. Thằng con trai cụ kể với tôi là có nhiều đêm cụ chột tỉnh dậy, ra khỏi giường bật đèn sáng choang, rồi sai người xuống chuồng bế gà lên để cụ ngắm nghía. Ngó đã rồi cụ mới vào mừng ngủ lại. Mà không phải chỉ cụ lang mới hành động như vậy; cả cha tôi cũng thế. Có lần vào khoảng một giờ đêm, cha tôi bắt con ở chui vào chuồng gà bắt gà lên để Người ngắm cho đỡ con « nghiên ». Vừa ngắm gà Người vừa gật gù, thỉnh thoảng lại mỉm cười một mình có vẻ khoái trí lắm. Tôi thức dậy lúc đó nên biết rõ như vậy. Khi tôi sắp chợp mắt ngủ lại, cha tôi bỗng gọi tôi dậy, bảo tôi:

— Mày sang nhà bác Phả, mời bác tới đây ngay có chuyện cần. Chắc giờ này bác về rồi đấy.

Bác Phả làm nghề bán phở gánh, nên thường khi một, hai giờ đêm mới về tới nhà. Bác ở gần nhà tôi. Bác cũng vốn là tay có máu mê gà chọi và là một trong những đàn em thân tín của

cha tôi. Tôi cùng các sang nhà bác, vừa đi vừa lâu nhau. Bác Phả đã về và sắp tắt đèn đi ngủ. Khi được lời mời của cha tôi, bác hầu như quên cả mệt nhọc, lập tức sang nhà tôi. Giữa đêm hôm khuya khoát, cha tôi và bác Phả ngồi bàn soạn với nhau ngót một tiếng đồng hồ về cuộc đấu sắp tới giữa gà của cha tôi với gà của phe Sơn Tây. Trong cuộc đàm đạo, bác Phả không hết lời ca tụng gà phe nhà. Bây giờ mỗi lần nghĩ đến cuộc « hội kiến » đó, tôi lại mỉm cười, và không khỏi không nghĩ tới ông vua Đường Minh Hoàng khi xưa đang đêm cho gọi thi-sĩ Lý Bạch tới để làm thơ ca tụng mỹ nhân họ Dương — tôi xin lỗi quý vị độc giả vì đã ví con gà chọi với Dương quý Phi và bác bán phở với nhà đại thi hào họ Lý.

Vào ngày chủ nhật hoặc các ngày lễ nghỉ, mỗi khi ra sới, cha tôi thường tới rủ cụ lang Chim cùng đi. Nhiều khi tôi phải bế gà đi theo. Ở Hanoi dạo ấy, trừ danh hơn cả có sới của cụ bá Chám ở Ô Chợ Dừa. Người nào có gà đến kỳ chọi đều đưa úp ở sới để tìm gà bằng trang vừa lứa. Người ta cân nhắc con này với con kia, gọi là *ghép gà*. Nếu ghép xong xuôi ổn thỏa, mỗi bên bèn cử một người đứng ra *làm tiền*. Động từ *làm tiền* ở đây có nghĩa là ghi vào sổ sổ tiền của những người đánh cá. Kết con gà nào đánh con gà đó. Kết nhiều đánh nhiều, kết ít đánh ít. Dĩ nhiên là điều này còn tùy thuộc vào túi tiền của mỗi người. Khi hai con gà tài giỏi gặp nhau, sổ tiền cá thường khi rất to. Ngoài ngân khoản ghi trong sổ làm tiền, người ta còn *bắt riêng* với nhau tới tấp khi gà đang chọi. Trong khi bắt với nhau, người đánh con gà mạnh thế phải chấp người đánh con gà yếu thế: mười ăn bảy, mười ăn sáu, mười ăn hai, v.v..., đó là những tiếng chuyên môn về chấp.

Làm tiền xong rồi, hai bên bắt đầu thả gà vào chọi. Cứ sau mỗi hồ (hiệp) lâu chừng mười lăm phút, người ta lại bắt gà ra chữa. Việc chữa gà cũng khó lắm nên công việc này phải dành cho những người nhiều kinh nghiệm. Phải biết gà bị đòn đau chỗ nào để chữa kỹ càng chỗ đó. Ai đi xem đấu gà chọi, chắc hẳn không quên được những ông chữa gà ép môi vào những thương tích bê bết máu của con chiến kê mà mút chùn chụt, hoặc phồng má thổi hơi vào họng gà. Nếu gà rụng nhiều lông cánh

phải tiếp thêm lông, buột mỏ phải chườm mỏ, bị cựa đâm rách thịt nhiều quá phải khâu thịt lại. Nói tiếng hơn cả về chữa gà dạo ấy có ông Tạ duy Hiền chủ gánh xiếc Việt Nam khi xưa.

Người ta dùng ống bơ có xiên lỗ ở đáy thả vào chậu nước để cạnh hồ. Đầu hồ, ống bơ nổi lên bên, nhưng nước theo lỗ thủng rỉ dần vào ống bơ. Sau một khoảng thời gian đã quy định cho một hồ, nước vào đầy ống bơ khiến nó chìm xuống báo hiệu hết hồ. Cũng có khi người ta đốt hương để canh hồ.

Mỗi cuộc gà dài ngắn không chừng: hai, ba, bốn, năm, sáu, bảy hồ hay hơn nữa. Nếu hai con gà ngang sức hoặc con bị yếu thế gan lì nhất định không chịu chạy cuộc đấu có thể kéo dài suốt buổi. Cũng có khi bất phân thắng bại, hai bên phải xử hòa với nhau. Khi nào một con gà bỏ cuộc đấu chạy khỏi vòng đấu hoặc chết trong vòng đấu thì con kia được. Cũng có khi, thấy gà mình sắp chạy, chủ gà phải đứng ra xin thua non, gọi là *thua phân*. Từ một phân đến chín phân, nếu xin thua bao nhiêu phân mà được chủ con gà thắng thế chấp-thuận, thì chỉ phải trả bằng ấy số thập phân khoản tiền cá đã ghi trong sổ làm tiền. Xin thua phân có điều lợi là gà không chạy vì nếu chạy gà sẽ vỡ. Gà vỡ nếu lần sau có chọi lại, thì giới lắm chỉ dăm ba hồ gà cũng lại chạy nữa mà thôi. Gà đã chạy một lần sẽ trở nên hèn nhát, nhu nhược dẫu trước kia nó anh hùng tài giỏi đến đâu chăng nữa. Mua gà chọi cần phải điều tra cẩn thận kéo mua phải gà vỡ.

Nếu hai chiến kê đều có cựa dài và nhọn, cuộc đấu sẽ mau kết thúc vì gà cựa đánh nhau chẳng khác gì hai kẻ cầm dùi đâm nhau. Ở miền Nam có nơi mắc dao sắc vào chân gà cho chúng đánh nhau. Miền Bắc hầu như không có lối chơi mắc dao như vậy vì chơi lối đó, cuộc đấu rất mau kết thúc khiến người xem mất cả hào hứng; có khi chỉ mới giao nhau, đã có con bị chém chết rồi. Người Bắc ưa lối *chọi đòn*. Trong lối này, gà không hạ nhau bằng cựa nhọn hay dao sắc mà hạ nhau bằng đòn hay sức bền. Cựa của chúng bị vát ngắn và giũa để trở thành ít nguy hiểm. Thường thức lối chọi đòn, người xem mới thấy rõ tài nghệ và khả năng của mỗi con gà.

Không gì vui bằng những ngày Tết thanh bình có cây nêu, pháo nổ, bánh chưng xanh lại thêm những cuộc chọi gà.

